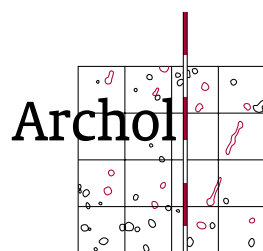

Aanvullend Archologisch Onderzoek Maurik, gemeente Buren

M. Duurland

Archeologisch Onderzoek Leiden BV

Colofon

Archol Rapport 21

Aanvullend Archeologisch Onderzoek Maurik, gemeente Buren

Een verkennend archeologisch onderzoek in opdracht van de gemeente Buren

Archeologisch Onderzoek Leiden BV

Uitvoering:

drs. S.A. Arnoldussen

drs. R. van Beek

drs. M. Duurland

mevr. Y. Taverne

Projectleiding:

drs. R. Jansen

Wetenschappelijke begeleiding:

dr. H. Fokkens

Auteurs:

drs. M. Duurland

Beeldmateriaal:

drs. I. Van Wijk

drs. M. Duurland

Opmaak: Textcetera, Oegstgeest

Oplage: 10 stuks

ISSN 1569-2396

© Archol, Leiden 2002

Postbus 9515

2300 RA Leiden

info@archol.nl

Tel. 071 527 33 13

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	Aanleiding tot onderzoek	3
3	Eerdere archeologische vondsten en waarnemingen	3
4	Geologie en bodemgesteldheid	5
5	Doel van onderzoek	6
6	Methodiek en resultaten	6
7	Interpretatie	8
8	Aanbeveling	10
	Bijlage I Vondstenlijst	11
	Literatuur	12

1 Inleiding

Dit briefrapport vormt de rapportage van het Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) dat Archeologisch Onderzoek Leiden BV (Archol) te Maurik heeft uitgevoerd. Naast een rapportage van de gevolgde werkwijze en de resultaten, bevat dit rapport een waardering en aanbeveling.

Tabel 1

Administratieve gegevens

Administratieve gegevens		
Datum per procesonderdeel	Veldwerk:	14-18 oktober 2002
	Rapportage:	21-31 oktober 2002
Opdrachtgever	Gemeente Buren	
Uitvoerder	Archeologisch Onderzoek Leiden (Archol)	
Locatie	Gemeente:	Buren
Gemeente	Plaats:	Maurik
Plaats	Toponiem:	Bovenslag
Kaartblad	39 west	
Coördinaten	157.295/440.865; 157290/440897; 157376/440909; 157663/441130; 157642/440764; 157470/440867	

Het onderzoeksterrein ligt ten zuidoosten van het dorp Maurik en direct ten noorden van de Maurikse Wetering. Op het moment van onderzoek was het terrein in gebruik als weiland voor pony's en paarden.

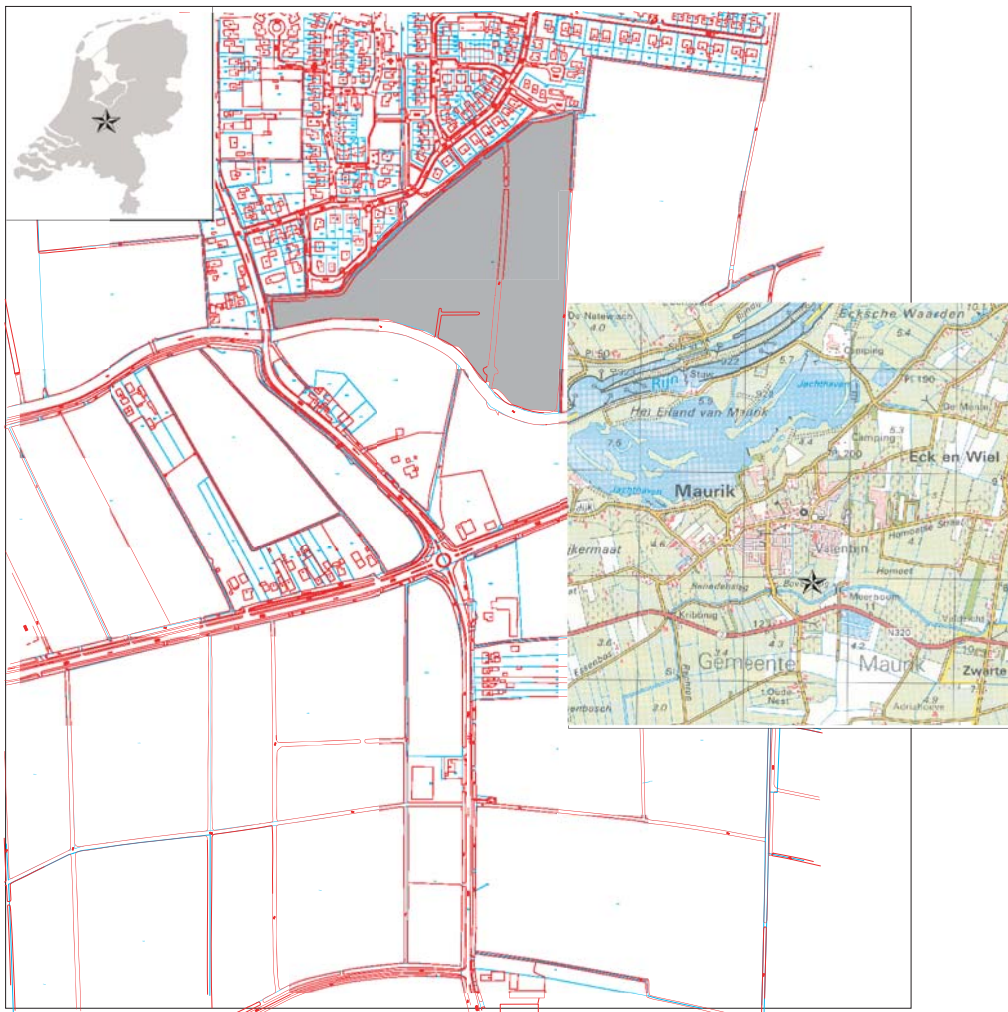
2 Aanleiding tot het onderzoek

Op het onderzochte terrein is het nieuw te bouwen gemeentehuis van de gemeente Buren gepland. Bij de bouw zal het mogelijk aanwezige archeologische bodemarchief verstoord worden. Omdat volgens de IKAW (Indicatieve Kaart Archeologische Waarden) een hoge verwachting voor het plangebied geldt, is door het ADC een booronderzoek uitgevoerd. De bevindingen van dit booronderzoek zijn in een summier briefverslag aan de gemeente Buren bekend gemaakt. Kort samengevat wordt melding gemaakt van drie over elkaar liggende crevasse-afzettingen, waarbij in de middelste afzetting enig materiaal gevonden is dat duidt op menselijke activiteit in het verleden (houtskool, verbrande klei, kiezelstenen). Deze menselijke activiteit zou te dateren zijn in de bronstijd gezien de landschappelijke overeenkomst met een al eerder opgegraven bronstijdnederzetting (vindplaats 45, west van De Bogen). Op grond van deze bevindingen is besloten tot het uitvoeren van een AAO (Aanvullend Archeologisch Onderzoek).

3 Eerdere archeologische vondsten en waarnemingen

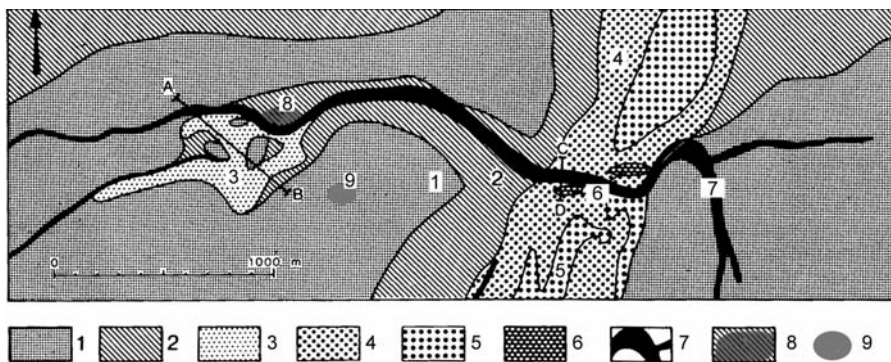
Sinds de Tweede Wereldoorlog is in het rivierengebied van Gelderland en Utrecht fysisch-geografische onderzoek uitgevoerd in het kader van veldpractica voor studenten van de Landbouwhogeschool te Wageningen. Een deelonderzoek dat speciaal op het plangebied bij Maurik van toepassing is, werd in 1975 gepubliceerd door A. Havinga en A. op 't Hof.¹

¹ Havinga, A.J. & A. op 't Hof, 1975.

Figuur 1

Locatie van het onderzoeksterrein

Figuur 2

Overloopgeul ten zuidoosten van Maurik, bewerkt naar Havinga en op 't Hof (1975). 1 kom; 2 oeverwal; 3 door de overloopgeul afgezet pakket van grof zand; 4 meandergordel; 5 meandergordel door jongere komklei bedekt; 6 oude woongrond uit de Romeinse tijd; 7 fossiele overloopgeul; 8 terrein waar AAO met proefsleuven is uitgevoerd; 9 vindplaats langs de Meerboomweg, laat-neolithisch-bronstijd

Hoewel het onderzoek in eerste instantie gericht was op de geomorfologische opbouw van het gebied, wordt er in de publicatie een duidelijke link gelegd met archeologische bewoningssporen in de omgeving. Zo worden twee Romeinse nederzettingen 1500 m ten oosten, en een bronstijdnederzetting 400 m ten noorden van het plangebied genoemd. De verschillende rivierafzettingen in het plangebied zijn door Havinga en op 't Hof gedateerd door ze te koppelen aan archeologische vindplaatsen in de omgeving. Opvallend is dat de zogenaamde crevasse-afzettingen in de ijzertijd en Romeinse tijd gedateerd worden en niet in de bronstijd, zoals in het ADC-rapport wordt vermeld. In de volgende paraaf wordt de geologie en bodemgesteldheid van het plangebied aan hand van deze publicatie verder uiteengezet.

In het ARCHEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de ROB zijn in totaal 121 archeologische waarnemingen onder Maurik ingevoerd. Deze lijst zal bij lange na niet compleet zijn: in Maurik zijn door detector-amateurs enkele honderden Romeinse munten gevonden die niet in ARCHIS vermeld worden.²

Uit het plangebied zelf worden in ARCHIS geen archeologische vondsten of waarnemingen genoemd. Dit is wel het geval voor de onmiddellijke omgeving:

- waarnemingsnummers 1737, 1738, 1739, 22893, toponiem 'Valentijn', direct ten noorden van het plangebied, middeleeuws en Romeins aardewerk;
- waarnemingsnummers 1881, 1882, 1883, toponiem 'De Hul', direct ten zuiden van het plangebied, middeleeuws aardewerk;
- waarnemingsnummers 1740, 1741, 1742, 1774, 17904, toponiem 'Meerboom', direct ten zuidoosten van het plangebied, vondsten uit neolithicum tot en met middeleeuwen. De vondstomstandigheden van het prehistorisch materiaal lijken aan de stratigrafie in ons onderzoeksgebied te koppelen. Daarom komen we op vindplaats later in dit rapport nog terug.

4 Geologie en bodemgesteldheid

Voor het onderzoek zijn alleen de jongere afzettingen van de Betuweformatie in de onmiddellijke omgeving van het plangebied van belang. Uit het onderzoek van Havinga en Op 't Hof is gebleken dat een overloopgeul die twee komgebieden met elkaar verbond een belangrijke rol speelde bij het ontstaan van deze jongere afzettingen.

In figuur 2 is de overloopgeul weergegeven. Het terrein waar de proefsleuven zijn aangelegd (8), ligt pal naast deze overloopgeul (7). Een oude stroomrug (7+8) scheidt twee komgebieden van elkaar.³ Bij hoogwater zocht het water in het oostelijke komgebied zich een weg naar de westelijk van de stroomrug gelegen kom via de overloopgeul die de stroomrug doorsneet. Dit zou volgens Havinga en op 't Hof herhaaldelijk gebeurd zijn tijdens de

² Mondelinge mededeling B. J. van der Veen, Koninklijk Penning Kabinet, Leiden.

³ Deze stroomrug van Ommeren is gevormd tussen 5500 en 2100 BP, Berendsen en Stouthamer 2001, blz. 225.

ijzertijd.⁴ Dat het overlopen van water van het oostelijke naar het westelijk komgebied op verschillende momenten plaatsvond, blijkt uit het herhaaldelijk afzetten van grof zand (3) door de overloopgeul.⁵ Op momenten dat de overloopgeul water voerde werden net als bij een echte rivier, oeverwalafzettingen (2) aan de zijkanen neergelegd. Volgens Havinga en op 't Hof was in de Romeinse tijd de overloopgeul nog in functie: de beide Romeinse nederzettingen (6) zijn op de oude stroomrug naast de overloopgeul gelegen. Na de Romeinse tijd is opnieuw een kleipakket in het komgebied afgezet tot aan het huidige maaiveld. De met klei opgevulde overloopgeul is als een depressie in het landschap zichtbaar gebleven. In het diepste deel van deze depressie is de Maurikse Wetering uitgegraven.

5 Doel van onderzoek

In het kort kunnen de doelstellingen van het onderzoek als volgt worden opgesomd:

- het vaststellen van de aanwezigheid van archeologische resten;
- het vaststellen van de aard van de archeologische resten;
- het vaststellen van de aanwezigheid, aard en omvang van grondsporen en structuren;
- het bepalen van het karakter, de datering en spreiding van de eventuele bewoningssporen.

6 Methodiek en resultaten

Op basis van het booronderzoek heeft het ADC binnen het plangebied twee vindplaatsen gedefinieerd. Vindplaats 1 ligt langs de oostkant van het gebied, Vindplaats 2 aan de zuidkant langs de Maurikse Wetering. Voor aanvang van het veldwerk is op elk van deze vindplaatsen een proefsleuf van 4 m breed en 50 m lang gepland. Bij controle in het veld bleek de op Vindplaats 1 geplande proefsleuf dwars over een prikkeldraadhek te lopen. Daarom zijn op Vindplaats 1 aan weerszijden van het hek, 2 sleuven van 25 m lang aangelegd in plaats van één 50 m lange sleuf. In figuur 3 is de locatie van de proefsleuven in het onderzoeksterrein weergegeven. De hoogtelijnen geven globaal een idee van het maaiveld. Het terrein vertoonde nogal wat bulten en depressies als gevolg van recent menselijk ingrijpen. De west-oost lopende depressie die zichtbaar is op het hoogtelijnenkaartje weerspiegelt oude, deels opgevulde sloten.

6.1 Proefsleuf 2, vindplaats 2

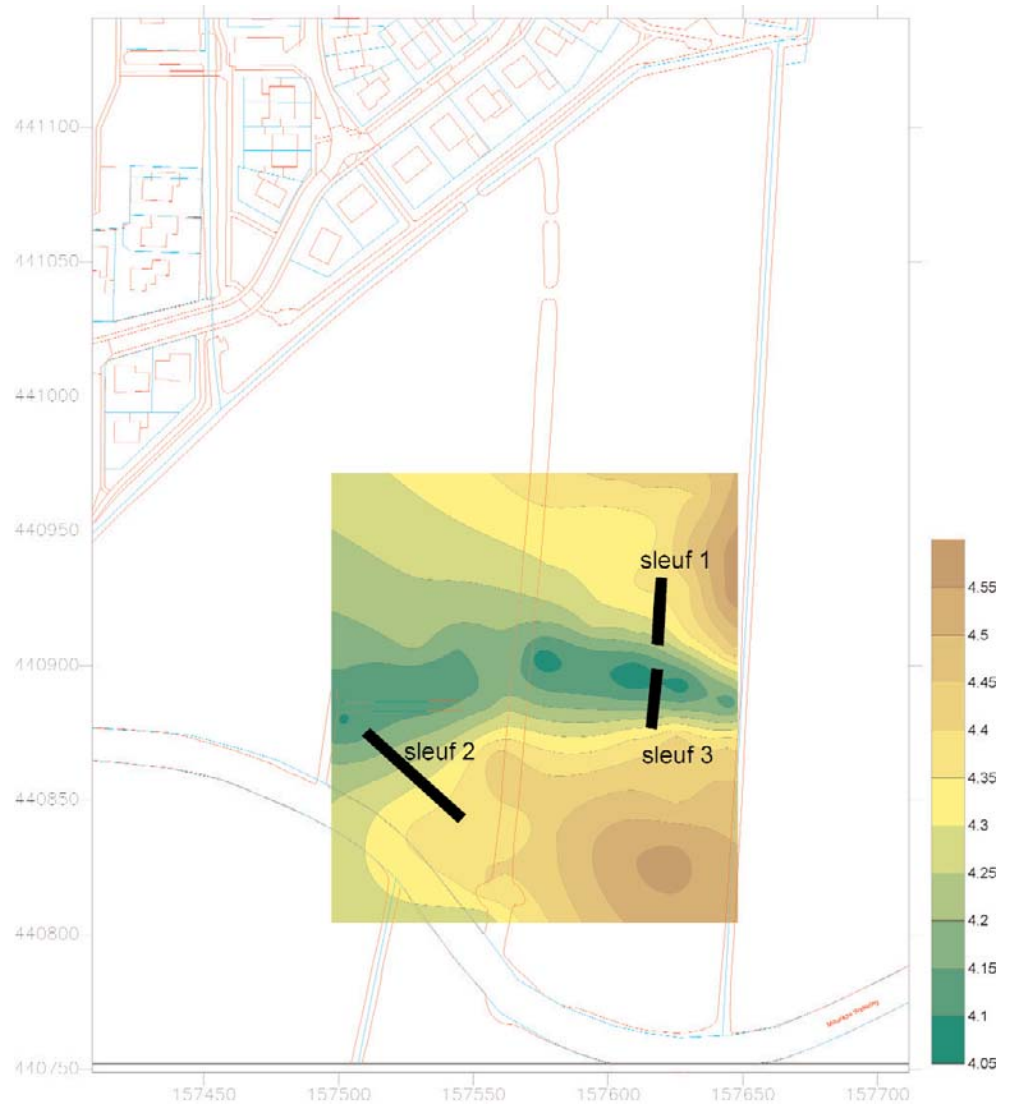
Doordat in het verslag van het booronderzoek de diepten waarop we de zogenaamde crevasse-afzettingen met archeologische indicatoren konden aantreffen niet vermeld waren, hebben we aan het begin van de proefsleuf eerst een 'kijkgat' gegraven. In het profiel waren twee donkergrijze vegeta-

⁴ Afzettingfase Tiel 1 (500-200 voor Chr.).

⁵ Het betreft hier dus niet een crevasse-afzettingen in strikte zin. Bij een crevasse breekt het water vanuit de rivier door één van de flankerende overwallen.

Figuur 3

Locatie van proefsleuven
in het plangebied en maai-
veldhoogten

tiehorizonten te onderscheiden (lagen 4 en 7 in figuur 4). De onderste lag op zware komklei, de bovenste op een 30 - 40 cm dikke laag van lichte klei. Er van uitgaand dat deze lichte klei (laag 5 in figuur 4) de bedoelde crevasseafzettingen vertegenwoordigt zijn we direct onder het bovenste vegetatieniveau een vlak gaan aanleggen. Door in dunne lagen naar beneden te graven zouden we eventueel ook sporen op een hoger niveau kunnen opmerken en de vlakdiepte hieraan aanpassen. Op 5 m vanuit het noordwesten gemeten, troffen we op ca. 3,55 + NAP een smalle greppel met een kleivulling aan (spoor 2). In deze greppel hebben we echter geen artefacten kunnen vinden. Weer 5 m verder vonden we een beugelfragment van een Romeinse mantelspeld (*fibula*) op 3,53 + NAP.⁶ Deze zat in een kleine ijzerrijke verkleuring (spoor 1) die iets weg heeft van een zeer klein paalspoortje. vermoedelijk is de verkleuring echter een latere ijzerafzetting rond de *fibula*. Bij verdere aanleg van het vlak (tussen 3,55 en 3,40 + NAP) zijn geen sporen meer aangetroffen. Wel kiezelstenen en vier sterk verweerde Romeinse aardewerkscherven. Deze scherven zijn te verweerd en fragmentair om aan dateerbare aardewerktypen toe te kunnen schrijven.

⁶ Een draadfibula, door de fragmentaire bewaartoestand niet scherper te dateren dan eerste eeuw of eerste helft tweede eeuw na Chr.

Een tweede vlak is aangelegd tussen 2,96 en 3,18 + NAP, direct beneden het onderste vegetatieniveau. Het ca. 10 cm dikke vegetatieniveau (laag 7 in figuur 4) hebben we in dunne laagjes weggeschaafd om vondsten te kunnen verzamelen en eventuele sporen zichtbaar te maken. De vondsten uit dit niveau beperken zich echter tot enkele zeer kleine prehistorische aardewerkscherfjes (te klein om te dateren) en enkele witte kwartskiezels. Onder het vegetatieniveau zijn geen sporen te voorschijn gekomen.

6.2 Proefsleuf 1, vindplaats 1

Ook hier hebben we eerst een kijkgat gegraven om een idee te krijgen van de stratigrafie. De laagopbouw bleek identiek te zijn aan die van sleuf 2. Het vlak is vervolgens direct onder het bovenste vegetatieniveau aangelegd (tussen 3,68 en 3,58 +NAP). Dit was immers het niveau waarop we in sleuf 2 de greppel en de Romeinse vondsten aantreffen. Hoewel we geen sporen aantreffen, hebben we wel met de metaaldetector een koperen Romeinse munt geborgen die 7 cm onder het vlak lag (op 3,54 +NAP).⁷ Afgezien van deze munt leverde sleuf 1 verder geen archeologische vondsten op.

6.3 Proefsleuf 3, vindplaats 1

Omdat sleuf 1 geen sporen bevatte en slechts één vondst (de munt), is voor sleuf 3 afgezien van het aanleggen van een vlak op dit niveau. In plaats daarvan hebben we meteen een vlak aangelegd onder het onderste vegetatieniveau (tussen 3,10 en 2,80 +NAP). Op mogelijke vondsten of sporen op een hoger niveau zijn we wel alert geweest, maar er is niets aangetroffen. Afgezien van een recente greppel en palensporen van een daar bij horend recent hekwerk aan het begin van sleuf 3 zijn geen sporen of vondsten aangetroffen.

7 Interpretatie

Omdat de stratigrafische opbouw in de drie proefsleuven hetzelfde was, kan hier worden volstaan met één profielbeschrijving. In figuur 4 is uit het midden van proefsleuf 3, een ca. 3 m brede profielsectie afgebeeld die ook als representatief voor de profielen in de beide andere sleuven kan gelden.

Van boven naar beneden konden we de volgen lagen/horizonten beschrijven:

laag 1 = bouwvoor, donkerbruine klei;

laag 2 = bruine klei met onderin ijzer/mangaan-spikkels;

laag 3 = grijze klei met veel ijzer en mangaan-spikkels;

laag 4 = grijze klei (iets donkerder dan laag 3);

laag 5 = grijze, lichte klei (bevat iets uiterst fijn zand), met roodbruine ijzer-spikkels;

laag 6 = lichtgrijze, matig zware tot lichte klei met sporadisch ijzervlekjes;

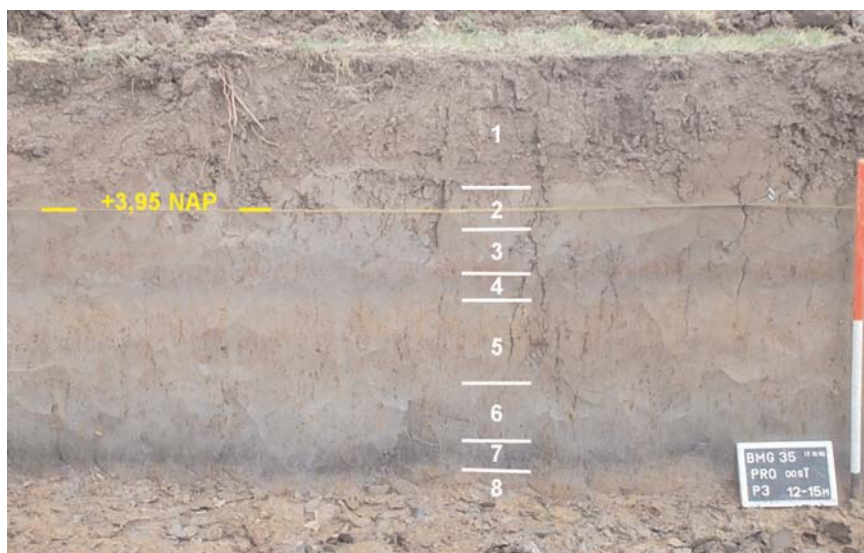
laag 7 = donkergrijs/zeer donkergrijs gevlekte zware klei;

laag 8 = licht-middelgrijze zware klei met veel ijzervlekken en -concreties.

⁷ As van Nero (54-68 na Chr.), geslagen in Rome of Lyon, vz = kop naar rechts, az = Victoria naar links, vergelijk RIC 116; determinatie door B. J. Van der Veen, KPK Leiden. Munt is sterk aangetast in de bodem en daardoor moeilijk te determineren.

Figuur 4

Profielsectie in proefsleuf 3. Voor laagbeschrijvingen zie tekst

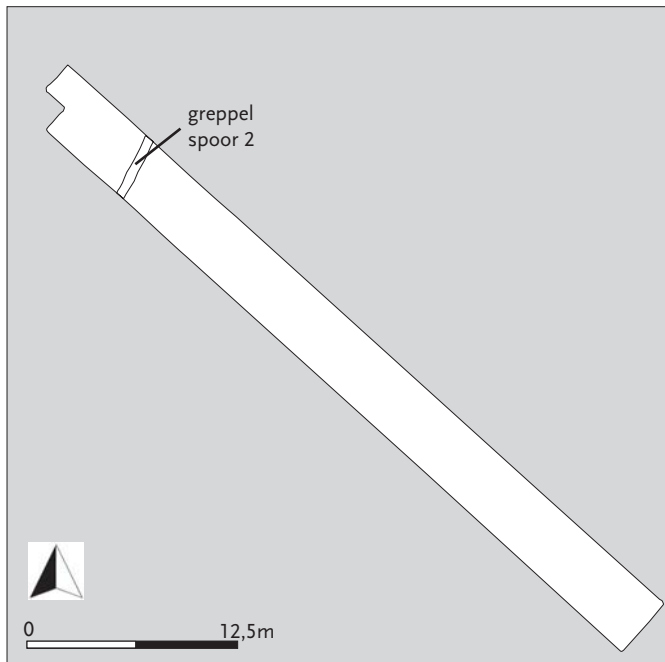
Onderaan het profiel heeft zich bovenop zware komklei (laag 8) een donker-grijs vegetatieniveau (laag 7) ontwikkeld. Hoewel we geen dateerbaar materiaal in dit niveau hebben gevonden mogen we er, gezien de overeenkomst in diepte, vanuit gaan dat het de door Havinga en Op 't Hof in de bronstijd gedateerde vegetatiehorizont betreft. De donkere kleur doet vermoeden dat zij is gevormd in een semi-terrestrisch milieu, onder afwisselend natte en droge omstandigheden.⁸ Gezien de weinige vondsten zal hier weinig menselijke activiteit in deze periode hebben plaatsgevonden. Ongeveer 500 m ten zuidoosten van het onderzoeksterrein is bij het graven van visvijvers langs de Meerboomweg (zie figuur 2), laat-neolithisch en bronstijdmateriaal gevonden door amateur-archeologen van de archeologische werkgroep BATO uit Tiel.⁹ Hoewel de vondstomstandigheden niet echt duidelijk zijn, lijkt het erop dat dit materiaal in en onder een Gorkum IV vegetatieniveau gevonden is: vermoedelijk hetzelfde vegetatieniveau als laag 7. Kennelijk waren in deze periode, niet ver van het onderzoeksterrein, dus wel mensen actief in het komgebied.

In de ijzertijd of mogelijk al in de late bronstijd vond opnieuw sedimentatie plaats in het komgebied. Van laag 6 is echter niet duidelijk of het om een gewone komafzetting gaat of dat hij verband houdt met de in paragraaf 4 besproken overloopgeul. De iets zandiger laag 5 zal ongetwijfeld onder invloed van deze geul zijn afgezet. Conform figuur 2 zal het daarbij gaan om een oeverwalafzetting van de overloopgeul. Gezien de datering van twee vondsten boven in laag 5 (de munt en de *fibula*) vond zeker tegen het eind van de eerste eeuw nog sedimentatie van oeverwal materiaal plaats. Daarmee is het vermoeden van Havinga en Op 't Hof dat de overloopgeul in de Romeinse tijd nog functioneerde bevestigd. Dit functioneren van de overloopgeul zal zich waarschijnlijk tot de eerste eeuw of vroege tweede eeuw hebben beperkt: in de loop van de Romeinse tijd kon zich immers een nieuw vegetatieniveau ontwikkelen op de oeverwal van de overloopgeul en in de kom. Dit niveau (laag 4) is aanzienlijk lichter van kleur dan het onderste vegetatieniveau (laag 7). Waarschijnlijk is het gevormd onder relatief

⁸ Steenbeek 1990.

⁹ Arnoldussen 2000.

droge, terrestrische omstandigheden zoals op een oeverwal valt te verwachten.¹⁰ Uit deze periode dateert vermoedelijk ook het greppeltje dat in proefsleuf 2 is aangetroffen (figuur 5). Deze greppel zal op de overloopgeul afgewaterd hebben. Op de oeverwal van de overloopgeul hebben we echter geen bewoning uit de Romeinse tijd kunnen vaststellen. De weinige vondsten en het greppeltje in sleuf 2 wijzen wel op enige off-site- activiteiten.

Figuur 5

Proefsleuf 2 op vindplaats 2 met vermoedelijk Romeins greppeltje (spoor 2)

Van laag 6 is onduidelijk of het een zeer zwak ontwikkeld deel van het Romeinse vegetatieniveau is of dat het de onderkant vormt van de laat-en/of post-Romeinse komklei. Bovenin is de komklei (lagen 1 en 2) verbruind.

8 Aanbeveling

Archeologische vindplaatsen worden gewaardeerd aan de hand van richtlijnen die door de ROB zijn opgesteld.¹¹ Daarbij wordt voor verschillende parameters een waardeoordeel gegeven. Op het gebied van gaafheid en conservering scoort het plangebied goed: oude loopoppervlakken zijn door afdekking met jongere sedimenten buiten het bereik van landbouwwerktuigen gebleven. Gezien de zeer geringe hoeveelheid grondsporen en vondsten, kunnen we echter concluderen dat in het verleden op deze locatie geen bewoning of andere intensieve menselijke activiteit heeft plaatsgevonden. Een vervolgonderzoek of fysieke bescherming van het terrein achten wij daarom niet nodig.

¹⁰ Conform Steenbeek 1990.

¹¹ In handboek van ROB-specificaties – juni 1998, hoofdstuk 2 (selectie).

Bijlage 1 Vondstenlijst

sleuf	vondstnr.	sectie	laag	categorie	aantal	datering	vondstbeschrijving	bijzonderheden
2	1		5	koperlegering	1	ROMV- ROMMA	beugel van draadfibula	op 3,53 +NAP
2	2	op 12,9m	5	bot	1	?	zeer klein brokje verbrand bot	
2	3	op 19,6m	5	steen	1	?	brokje grof zandsteen/conglomeraat	
2	4	op 26m	5	aardewerk	3	IJT-ROM	3 scherfjes handgevormd met potgruismagering, waarschijnlijk van 1 pot	
2	5	5-10m	4	steen	2	?	twee kiezelstenen	
2	5	5-10m	4	aardewerk	2	IJT-ROM	twee zeer kleine brokjes aardew. met potgruismagering	
2	6	5-10m	5	aardewerk	2	ROMV-M	1 randfragm. Ruwwandig, gesloten vorm, lip afgebroken en daardoor niet aan een type toe te schrijven; 1 wandfragm., houdt het midden tussen gladwandig en ruwwandig, indet.	
2	7	25-30m	6	steen	1	?	fragment van een grotere kiezelsteen	
2	8	5-10m	7	steen	4	?	Kiezelstenen	
2	9	10-15m	5	aardewerk	1	ROMV-M?	zeer klein wandfragm., gladwandig of Belgische waar, indet	
2	10	30-35m	7	steen	2	?	2 kiezelstenen, witte kwarts	
2	10	30-35m	7	aardewerk	2	?	2 zeer kleine handgevormde scherfjes, gezien de stratigrafische ligging prehistorisch	
1	1		5	koper	1	ROMVB	as van Nero (54-68), Lyon, vz = kop n.r., az = Victoria n.l., RIC 116	op 3,54 +NAP

Literatuur

Arnoldussen, S. 2000, *Covered with Clay: Man and Landscape during the Late Neolithic up to the Middle Bronze Age of the Dutch central river area.*

Afstudeerscriptie Instituut voor Prehistorie Leiden. Leiden.

Berendsen, H. J. A. & E. Stouthamer. 2001, *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta*, The Netherlands. Assen.

Havinga, A. J. & A. op 't Hof. 1975, De Neder-Betuwe, opbouw en ontstaan van een jong rivierkleigebied. *Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, Geografisch Tijdschrift*, Nieuwe Reeks 9, 261-277.

Steenbeek, R. 1990, *On the balance between wet and dry. Vegetation horizon development and prehistoric occupation; a palaeoecological- micromorphological study in the dutch river earea.* Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam. Amsterdam.

